

Fred Dretske

Minek kell lenniük a cselekvéseknek, hogy az indokok magyarázzák őket?*

Ha a filozófusok nem tudnak egyet érteni abban az ügyben, hogy mi a cselekvés, akkor nem remélhetik, hogy megérthetik az ezeket magyarázó indokok erejét. Ennek megértése nélkül pedig az elmének az anyagi világban betöltött helye teljesen misztikus marad.

1. A probléma

Berent Enc 2003-as könyvében azonosítja a cselekvéseket a mentális események által a világban okozott változásokkal. Amikor az indokok testmozgásokat okoznak, vagy egy megfelelő (nem deviáns) fajtájú külső változást, akkor nemcsak viselkedésünk van (horkolás, pirulás, csuklás), hanem cselekedetünk is, és a cselekvés maga a mozdulat vagy változás, amit az indokok okoznak.¹ Ez a davidsoni nézet széles körben elfogadott az elmefilozófiában és a cselekvés elméletében. Úgy fogom nevezni, a „standard nézet”.

A standard nézetnek sok előnyös tulajdonsága van. Szépen illeszkedik a materialista metafizikába. Ha a hitek, vágyak és félelmek valamiféle fizikai események (feltehetőleg a cselekvő agyában), ahogyan bizonyára azok lesznek egy materialista világnézetben,² akkor nincsen probléma annak megértésével, hogy miképp állítják elő a cselekvéseket, melyekhez (amikor az indokok jók) racionális igazolást nyújtanak. Okozzák őket. A neurofiziológusok, elképesztően gazdag részletességgel, elektromos, kémiai, mechanikai paramétereit adják annak, hogy miképp történik ez.

Mindazonáltal ez a történet nem segít nekünk abban, hogy megértsük, miképpen *magyarázzák* az indokok a cselekvéseket. Mint agybéli fizikai események, a hitek és vágyak *okozhatják*, hogy a hűtőhöz megyek, anélkül, hogy indokaim arra, hogy odamenjek *megmagyaráznák* a hűtőig megtett utamat. Amit hiszek (hogy sör van a hűtőben), nem kell, hogy igaz legyen a „tény” (hogy sör van hűtőben) tekintetében, ahhoz, hogy indokommá legyen, legalábbis azon indokommá, amelyet én (egy sört akaró) adok arra, hogy a hűtőhöz megyek. Hogyan képes egy hamis mentális tartalom – hogy sör van a hűtőben – megmagyarázni egy fizikai mozgást? Ha nem értjük, hogy egy mentális állapot tartalma (legyen akár igaz, akár hamis) – a tény, hogy azt gondoltam, hogy sör van a hűtőben – meg tudja megmagyarázni a testi mozdulatot, az a tény, hogy gondolatok (fizikai események lévén) okozták e mozgásokat, egyáltalán nem nyújt tudományos vagy filozófiai megvilágítást. Végülis mindannyian tudjuk, hogy a kimondott szavak – jelentéses hallható rezgések – okoznak dolgokat. Ugyanazon módon okoznak dolgokat, mint más hangok teszik. Valamilyen nyomást gyakorolnak rájuk. Ez nem probléma. A probléma inkább annak megértése, hogy vajon – és ha igen, akkor miképp – magyarázza-e e rezgések jelentése a hatásukat. Amikor egy hülye megjegyzést teszek, és a feleségem rosszalló tekintet vág, én eléggé jól értem, hogy a megjegyzésem miképp okozhatta a rosszalló tekintetét. A megjegyzésem a dobhártyái rezgését okozta, egy fizikai eseményt, mely aztán elektromos jeleket okozott, melyek a hallásért felelős agyi területbe jutottak.

* In: *New Essays on the Explanation of Action*, ed. Sandis, Constantine. Palgrave Macmillan, 2009. 13-21. oldalak

¹ Cselekvéseket okozó indokokról beszélek e helyen. Helyesebb lenne mentális állapotokról (hitről, félelelről, vágyról, stb.) beszélni, melyeknek tartalma adja az okot képző indokainkat (lásd: Dancy, 2000. *Practical Reality*. OUP.) Amikor fontos, hogy így tegyünk (de ez nem a jelen pillanat), gondosabban fogok eljárni ezeknek a dolgoknak a leírási módja terén.

² Ez az ellenvetésre nem találó (a legtöbb materialista szemében) példányazonosság, és nem az ellenvetéseknek kitett (szinte mindenki szemében) típusazonosság, ahol is egy hit általában (például az a hit, hogy van egy sör a hűtőben) kerül azonosításra egy bizonyos típusú agyállapottal.

Pontosan nem tudom, hogy e ponttól kezdve hogyan folytak az események, de elég világos, hogy éppenséggel a mozgásért felelős agyi terület aktiválódott, és ez elektromos jelek útján az arcizmokig hatott, megváltoztatva az arckifejezését – egy testi változás, melyet rosszalló tekintetként írunk le. Mindez egy elnagyolt vázlatban eléggé világosnak és vitathatatlanak tűnik. Amit nem értek, az az, hogy *amit mondtam*, az általam kiváltott hallható rezgések jelentése, hogyan magyarázza ezt a hatást. Hogyan magyarázza a jelentés a rosszalló tekintetet, ha egyszer magyaráznia kell, hiszen nem azért vonta össze szemöldökét, mert hallható rezgéseket váltottam ki, hanem mert valami hülyeséget mondtam? Ez végülis az, amit ő indokának nevezne meg, ha megkérnénk, hogy magyarázza el, miért vágott rosszalló tekintetet. Míg meg nem értettük, hogy a jelentés vagy tartalom – amit mondunk és hiszünk – hogyan vesz részt a megnyilatkozásaink és a hiteink kiváltotta fizikai események magyarázatában (szemöldökösszevonások és testi mozdulatok), nem fogjuk érteni az elme vagy a jelentés szerepét a világban.

Emiatt gondolom azt, hogy hiba a cselekvést külső eseményekkel (mint a testmozdulatok) azonosítani, mely utóbbiak azon indokok hatásai, melyek miatt a cselekedet kivitelezésre került. Ez ellehetetleníti, hogy az indokaink magyarázzák a cselekvést. Még ha fel is tesszük, hogy a hűtő irányába tett testi mozdulatokat hit és vágy (a megfelelő módon) okozta, e mozgásoknak nem kell magyarázódnia, és nem is lesz megmagyarázva, avval, amit a személy hitt és vágyott. Nem, hacsak valaki azt nem gondolja, hogy az elektromos, kémiai és mechanikus magyarázatok, melyeket a neurofiziológusok adnak, mindig – és továbbra is folytonosan – hiányosak és tökéletlenek. Ha a neurofiziológiai történet helyes, akkor a cselekvéseknek valami másnak kell lenniük, mint a testi mozgások, ha az indokoknak magyarázniuk kell őket.

A standard nézetet valló elméletírók (mint Enc) természetesen gondosan megkülönböztetik a cselekvést a cselekvés eredményétől, az esemény vagy események, melyeknek be kell következniük ahhoz, hogy a cselekvés bekövetkezzen, ám amelyek bekövetkezhetnek bármilyen hasonló cselekedet nélkül is. Az ujjam mozgása eredménye az ujjam mozgatásának (a cselekvés), de van egy világos fogalmi különbségtétel a cselekvés és az eredménye között. Nem tudom az ujjamat mozgatni anélkül, hogy az ujjam mozogna, ám az ujjam mozoghat anélkül, hogy mozgatnám. Te mozgathatod. Ez a különbségtevés cselekvés és az eredménye között, noha tökéletesen helyes és hasznos, nem segít abban a problémában, hogy mit értsünk az alatt, hogy az indokok magyarázzák a cselekvéseket. Nem segít, mert a standard nézet szerint a cselekvés (az ujjam mozgatása) továbbra is azonosításra kerül az eredménnyel (az ujj mozgásával) *amikor* az eredményt az indokok hozzák létre. Így amikor megfontolásból mozgatod az ujjadat, indokok miatt, akkor ha megmagyarázható, hogy miért mozog az ujjad, akkor, mivel az ujj mozgása (eredmény) egy és ugyanaz az esemény, mint a te mozgatásod (a cselekvés), megmagyaráztuk, miért mozgattad. Ez, úgy tűnik nekem, továbbra is rossz eredmény. Lehet, hogy a neurofiziológusok szakértők abban, hogy az ujjak és más testrészek miért úgy mozognak ahogy, de vajon abban is szakértők lennének, hogy az emberek miért úgy mozgatják őket, ahogy?

Egy férj fogalmilag (típusa szerint) különbözik az egy embertől, igen, de ez nem akadályozza meg a férjeket (példányokat) abban, hogy azonosak legyenek emberekkel (példányokkal). Zsuzsa férje történetesen egy ember. Ebből következik, hogy ha az az ember Zsuzsa férje, akkor annak magyarázata, hogy az az ember miért rúgott be, annak magyarázata lesz, hogy Zsuzsa férje miért rúgott be. Hasonlóképpen, ha a cselekvések testi mozdulatok sajátos osztálya, oly mozdulatoké, melyeket indokok hoztak létre, akkor annak magyarázata, hogy miért következett be egy testmozdulat, szükségképpen annak magyarázata lesz, hogy miért következett be egy cselekedet, amikor a mozdulatot indokok okozták (amikor is cselekvés).

A standard nézet ennél fogva evvel a szerencsétlen eredménnyel jár. Amikor odamegyek a hűtőhöz, hogy kivegyek egy sört, egy elektromos, kémiai, mechanikai

magyarázata annak, hogy miért következett be a testmozgásom, mely a hűtőig vitt, szükségképpen magyarázata lesz annak, hogy miért mentem a hűtőhöz. Amennyire én látom, ez az indokaim magyarázó szerepét abban, hogy a hűtőhöz mentem, epifenomenálissá teszi. Még ha voltak is indokaim, nem magyaráznak semmit.

2. Idői megfontolások: Alap és nem alap cselekvések

A standard nézetnek további problémás következményei merülnek fel, amikor nem-alap cselekedetekre akarjuk alkalmazni. Mit azonosítunk, mint, teszem azt, a futballbeli akció-gól rúgásának cselekedetét? E cselekedet eredménye feltehetőleg az, hogy a futballabda átrepül kapufák között. Csak akkor rúghat valaki akció-gólt, ha ez az esemény bekövetkezik, de ez az esemény bekövetkezhet úgy is, hogy nem rúgtak akció-gólt. Nem rúg valaki akció-gólt, ha ő (vagy valaki más) keresztül *dobja* a labdát a kapufák között. De, az biztosan mondható, hogy az akció-gól lövésének cselekedete nem azonosítható evvel az eredménnyel még akkor sem, ha az eredmény a megfelelő módon okozódott (pl. a labda szándékos rúgásán keresztül). Ha azonosítjuk a cselekedetet evvel az eredménnyel (amikor is a megfelelőképpen okozódott), akkor a cselekedet csak az *után* következne be, hogy a cselekvő mindent megtett (a megfelelő irányba rúgtas a labdát), amit csak lehet ezen eredmény elérése érdekében. Valójában a rúgó holtan eshetett volna össze *mielőtt* belövi az akció-gólt, ha az akció-gól lövését az akció-gól lövésének eredményével kellene azonosítanunk. Ez, beismerem, egy távoli akció-gól lenne, és egy hirtelen halál, de megtörténhetne. Tudnál ilyenkor bármit is végrehajtani? Szándékosan végrehajtani dolgokat, miután halott vagy? Tudom, hogy a cselekedetnek lehetnek hatásai (eredményei) halálad után is, de valóban tudnál bármit is tenni halálad után?

Enc (2003) teljesen tudatában volt ennek a nehézségnek, és ezen oknál fogva elvetette, hogy a nem-alap cselekedeteket eredményeikkel azonosítsa. Ez az azonosítás csak az alap-cselekedetekre működik. A nem-alap cselekedetek mint a pontrúgásos gól lövése esetében a cselekedet nem az aktus eredményével azonosítható (a labdának a kapufák közötti átrepülése), hanem az alap-cselekedet eredményével, melynek segítségével a nem-alap cselekedet kivitelezésre került. Tegyük fel ezután, hogy az alap-cselekedet, melynek segítségével akció-gólt lövünk, az a labda megrúgása a kapufák irányába a megfelelő szándékkal, a cselekedet – akció-gólt löni – azonosítható az alapcselekedet – azon lábmozdítás, melynek segítségével megrúgjuk labdát – eredményével. Mivel az alapcselekedeteket az eredményükkel azonosítjuk, amikor is ezek a megfelelő módon okozódtak (egy szándék által), egy akció-gól lövését azzal a lábmozdítással azonosítjuk, melyeket egy akció-gól lövésének szándéka okozott, és e lábmozdítások utána a labdának a kapufák közé repülését okozza. Így ezen elmélet szerint elkerülhető az a paradox végeredmény, hogy az után lövünk pontrúgásos gólt, miután megrúgtuk a labdát, de meglesz az a furcsa hozadéka, hogy egy akció-gól lövése még azelőtt bekövetkezik, hogy a labda áthalad a kapufák között.

Vegyünk egy másik példát. A standard nézet ezen változata szerint X megölése (melynek az az eredménye, hogy X meghal) nem azonosítható ezen aktus eredményével (X halálával), hanem azon alapcselekedet eredményével, melynek segítségével az elkövető X halálát okozza. Így ha az elkövető a reggeli kávéjába való méregcsöppentéssel öli meg, akkor X megölését azon alapcselekedet eredményével kell azonosítanunk, mellyel megöli, azaz az ujj és a kar mozdtításával, melyet kivitelezett a méreg kávéba helyezésekor. Újracsak azt az eredményt kapjuk, hogy a kérdéses személy ölt, mielőtt az áldozata meghal – talán, és ez csak a méreg hatékonyságán múlik, jóval azelőtt, mielőtt meghal.

Ez nem tűnt nekem helyesnek. Ezért használtam e példákat (Dretske 1988), hogy amellet érveljek, hogy a cselekedeteket (és általában a viselkedést) nem azonosíthatjuk a testmozgásokkal (vagy a testmozgások távolabbi hatásaival), hanem egy oksági

folyamattal kell azonosítanunk, egy oly folyamattal, melyben belső események (a cselekvések esetében indokok) ilyen eseményeket okoznak. Akció-gólt löni, például nem azonosítható a kapufák közötti labda-átrepüléssel (ami eredménye ennek a cselekedetnek). De nem azonosíthatjuk a testi mozgásokkal sem, melyek okozzák a kapufák közötti labda-átrepülést (az alap-cselekedet eredménye, melynek segítségével e cselekedet kivitelezésre került). Sokkal inkább avval az időben elnyúló oksági folyamattal kell azonosítani, melyben az egyik dolog – láb és lábfej mozdítások vagy, még korábban, az indokok melyek e mozdításokat kiviteleztek -, okozza a kapufák közötti labda-átrepülést. Egy cselekvés, minthogy oksági folyamat, eltart egy ideig, ez az időszakasz pedig a belső ok (az indokok, melyekkel valaki az aktus kivitelezésével rendelkezik) megjelenésétől a cselekvés eredményéig húzódó intervallum. Nem lőttünk mindaddig pontrúgásos gólt, míg a labda át nem halad a kapufák között. Nem öltük meg X-et mindaddig, míg X meg nem hal. Akkor *kezdjük el* tenni e dolgokat, amikor indokaink beindítják azt az oksági folyamatot, mely ezen eredménnyel végződik, de nem *tettük* meg mindaddig, míg az eredmény elő nem áll.

Ennek a különbségtevésnek egy érdekes jogi alkalmazására volt már példa az államban ahol élek. Az Észak-Karolina Állam v. Detter ügyben (1979) felmerült a kérdés, hogy egy nő mikor ölte meg a férjét; mikor mérget adott neki (1977 február), vagy amikor a férfi meghalt (1977 június). Ez azért volt fontos, mert ebben az öt hónapos időközben megváltozott a gyilkosság esetén kiszabható büntetésekre vonatkozó törvény. Februárban a halálbüntetés nem volt engedélyezett. Júniusban már igen. Így ha a nő februárban ölte meg a férjét, mikor mérget adott neki, nem lehetett halálra ítélni. Ha júniusban ölte meg, mikor meghalt, kiszabhatták volna rá a halálbüntetést. A bíróság próbált megfelelni a törvény *ex post facto* alkalmazására vonatkozó tilalomnak és azt állapította meg, hogy ebben az esetben a gyilkosság a méreg beadásának idején - februárban – történt, mielőtt az áldozat meghalt volna. Tehát a bíróság fenntartotta, hogy a nő öt hónappal azelőtt ölte meg a férjét, mielőtt az meghalt volna. Ez bevallom, úgy tűnik, mintha a bíróság a standard nézettel értene egyet – legalábbis Enc verziójával. Mindazonáltal a bíróság azt is fenntartotta, hogy annak ellenére, hogy a gyilkosság olyan bűntény, amelyhez cselekedetre (ebben az esetben a méreg beadása) és eredményre (elhalálozás) is szükség van, különleges (feltehetően jogi és korrektséggel kapcsolatos) megfontolások eredményezhetik, hogy inkább az egyik, mint a másik irányt válasszák ebben az esetben. Az Észak-Karolina Állam v. Williams esetben például, ahol más jogi megfontolások domináltak (hogy valaki bűnpártoló volt-e egy gyilkosságban), a bíróság a gyilkosság idejét a halál idejével azonosította. Így az a személy, aki segítséget nyújtott a gyilkosnak, miután a halálos ütés megtörtént, de mielőtt a halál beállt volna, nem volt elítélhető gyilkosság esetében elkövetett bűnpártolásért, mert a gyilkosság még nem történt meg (az áldozat még nem halt meg).

Reméljük a bíróságokat jobban érdekli a jogi igazság, mint a fogalmi finnyasságok, ezért nem tekintem ezt a jogi süketelést döntőnek. Ha Sarahnak öt hónapba telik megölni Clyde-ot, akkor a bíróságoknak szabadságában áll akkora helyezni a cselekmény időpontját, amikor csak akarják (ebben az öt hónapos időközben), hogy eleget tegyenek a pártatlan igazságosságnak a jog alkalmazásában. Ezzel csak annyit mondunk, hogy a bíróságok ugyanúgy nem a metafizikai ítéletek meghozatalával foglalkoznak (bár reméljük, hogy az ítéleteik összhangban vannak a józanész metafizikájával), ahogy nem morális ítéleteket hoznak (bár reménykedünk, hogy az ítéleteik összhangban vannak a józanész moralitásával). Ezeknek a példáknak a tanulsága sajnos az, hogy a jog nem sokat segít ennek a problémának a megoldásában. Példázza a problémát, de nem oldja meg.

Nem tudom, hogyan lehet eldönteni a hétköznapi nyelvvel kapcsolatos nézeteltéréseket. Számomra helytelennek tűnik azt mondani, hogy Sarah az után ölte meg Clyde-ot, hogy ő maga már meghalt (amit van értelme mondani, ha Sarah cselekedetének időpontja az eredmény bekövetkeztének – Clyde halálának – időpontja). És azt is

helytelennek tűnik mondani, hogy az előtt ölte meg Clyde-ot, mielőtt Clyde meghalt (amit van értelme akkor mondani, ha a cselekvés ideje, Sarah azon alap cselekvésének ideje mely Clyde halálát okozta). Mindez annak a nézetnek az irányába hajt, mely szerint a viselkedés, egy oksági folyamat egy alap cselekvés (vagy az alap cselekvés mentális előzményei) és az eredmény között, egy folyamat mely hosszabb ideig tarthat. De tudom, hogy mások (mint Enc) másképp látják (és hallják) a dolgokat.

Tegyük hát félre a vitát arról, hogy mit tűnik helyesnek mondani, és lépünk tovább az igazi, mélyebb indokhoz mely miatt úgy gondolom, hogy a viselkedést (alap cselekvések esetén) nem az indokok által okozott eredményekkel, hanem egy olyan oksági folyamattal kell azonosítanunk, melyben az indokok okozzák ezeket az eredményeket. Az igazi indokom erre az indokok magyarázó erejében rejlik. Ha a cselekvést nem folyamatnak tekintjük, az indokok nem tudják megmagyarázni.

3. Megmagyarázni a cselekvést

A mellett érveltem, hogy ha az alap cselekvés valóban csak testmozgás és változás, akkor az idegtudósok, nem pedig te vagy én, az autoritások (vagy ők lesznek majd) azzal kapcsolatban, hogy te és én miért csináljuk, amit csinálunk. Az idegtudósok fogják megmondani, hogy az ujjaink és lábaink, a szemünk és nyelvünk, miért úgy mozognak, ahogy, mert az idegtudósok azok, vagy ők lesznek egy nap, akik szakértői az elektromos/kémiai/mechanikai folyamatoknak, amelyek a testünknek ezeket a részeit úgy mozgatják, ahogy. Ha az intencionális pszichológia, a viselkedés magyarázata egy személy hiteivel és vágyaival, versenyre kel az idegtudománnyal a testmozgások magyarázatában, akkor, ami engem illet, nem látok sok reményt az intencionális pszichológia számára. Mind pakoljunk össze és költözzünk San Diegoba. Az idegtudósok (nem a rúgó) fogják megmondani nekünk, hogy a rúgó miért rúgta a labdát. Az idegtudósok, nem én, fogják megmondani neked, hogy én miért mentem a hűtőhöz.

Az egyetlen mód melyet ismerek, hogy ezt elkerüljük, ha feltételezzük, hogy az a fajta pszichológia, mely hitekre, vágyakra, reményekre és félelmekre hivatkozik annak magyarázatában (néha), hogy az emberek miért úgy viselkednek, ahogy, nem ugyanazt a magyarázati játékot játssza, amit a neurológia. Lehet, hogy a neurológia meg tudja mondani nekünk, hogy a lábunk miért úgy mozog, ahogyan, de mi vagyunk jobb helyzetben, legalábbis olykor, hogy megmagyarázzuk, hogy miért mozgattuk a lábunkat azon a módon. Ám ez a stratégia megkívánja, hogy különbséget tegyünk a rúgó lábának mozgása és a között, hogy a rúgó mozgatja a lábát. Megkívánja, hogy különbséget tegyünk a mozdulatok közt, melyek a hűtőhöz juttatnak, és a között, hogy én a hűtőhöz megyek. Ha ezt a különbséget megalapoztuk, hagyhatjuk, hogy az idegtudósok magyarázzák a testmozgásokat. Az indokok és a mentális állapotok melyek az indokainkat adják, egy másik magyarázati játékot játszanak. Az a dolguk, hogy a viselkedést magyarázzák.

Mindazonáltal, hogy segít ez? Akár testmozgásokról, akár a testmozgások okairól beszélünk, még mindig valamifajta fizikai eseményekről (vagy folyamatokról) van szó, és a kérdés a következő: miért vonatkoznak az indokok az egyikre inkább, mint a másikra. Ha az idegtudósok a szakértői annak, hogy miért mozog a lábunk, akkor nem ők a szakértői annak is, hogy ezek az események az agyban, legyenek bármik is, miért okozzák a lábunk mozgását?

Felvázolok egy analógiát, ami remélem ösztönző lesz. Kissé elnagyolt lesz, de remélem az elképzelést érthetővé teszi. Pénzérméket dobunk egy ital automatába és az érmék azt okozzák, hogy a gép bizonyos módon viselkedik. Bedobsz 1 \$ értékű érmét a gépbe, megnyomsz egy gombot és egy kóla gurul le a csúszkán. Nincsenek kétségeink azzal kapcsolatban, hogy mi okozza a kóla kiadását. Az érmék teszik, melyeket bedobtál, a gomb benyomásával egyetemben. Ha csak 85 cent értékű érmét dobtál volna be, semmi

nem történt volna, mikor benyomod a gombot. A kólák manapság 1 \$-ba kerülnek. Ezért szokásunkhoz híven azzal magyarázzuk a gép viselkedését – hogy ad egy kólát –, hogy megadjuk a bedobott tárgyaknak, az érméknek a monetáris értékét. Azt mondjuk, hogy be kell dobnod egy dollárt, hogy kapj egy kólát. 85 cent nem elég. Ezért nem kapsz kólát. Tegyél be 15 centtel többet, és amikor megnyomod a gombot a gép úgy fog viselkedni, ahogy akarsz.

Mármost, mi mind tudjuk, vagy legalábbis azt hisszük, hogy tudjuk, hogy a gép valójában miért viselkedik úgy, ahogyan viselkedik. Azzal ellentétben, ahogy a hétköznapiakban beszélünk, valójában nem a gépbe bedobott tárgyak monetáris értéke – 1 \$ vagy adott esetben 85 cent – magyarázza, hogy miért jön (vagy nem jön) ki egy kóla a gépből, mikor megnyomjuk a gombot. Az a tény magyarázza, hogy ezeknek az érméknek van egy bizonyos mérete, alakja, sűrűsége, vagy akármilyen más intrinzikus tulajdonsága és a gépeket úgy szerelik össze, hogy ezekre reagálnak. Minden (legális) monetáris értéket nélkülöző fémdarabnak pontosan ugyanaz lesz a hatása a gépre, ha ugyanazokkal az intrinzikus tulajdonságokkal rendelkezik – vagyis ha tökéletes hamisítvány. A monetáris érték okságilag irreleváns, epifenomenális, amennyiben a gépi viselkedéssel foglalkozunk, és epifenomenális annak ellenére, hogy a monetáris értékre hivatkozunk a gépi viselkedés hétköznapi magyarázatában. Azt mondjuk, hogy a gép azért nem adta ki a kólát, mert nem dobtuk be a szükséges 1 \$-t, annak ellenére, hogy tisztában vagyunk azzal, hogy nem az 1 \$ monetáris értékkel rendelkező az, ami magyarázza az eredményt. Hanem, mint mind tudjuk, az érmék intrinzikus fizikai tulajdonságai magyarázzák az eredményt, nem a monetáris értékük. Valóban az érmék (és a gomb benyomása) okozzák ezt az eredményt, de ami megmagyarázza, hogy az érmék miért okozzák ezt az eredményt, az a fizika, nem a közgazdaságtan. Az alak, méret és súly kapcsolatos tények magyarázzák, nem a monetáris érték. Ha automatákról van szó a közgazdaságtan epifenomenális. Csak úgy teszünk, mintha nem lenne az, mikor a gépi viselkedést közgazdasági tények leírásával magyarázzuk.

Tehát ha a gépi-viselkedést (ad egy kólát) azonosítjuk a gép alapcselekedeteinek eredményeivel, a külső eseményekkel vagy változásokkal (kólák gurulnak le a csúszkán) melyeket (megfelelő módon) a belső események idéznek elő (az érmék melyeket bedobunk), akkor azt a következtetést kell levonnunk, hogy a fizikához, nem pedig a közgazdaságtanhoz, kell fordulnunk (például) annak magyarázatáért, hogy miért nem adott nekem kólát a gép. A fizika, nem a közgazdaságtan mondja meg, hogy miért viselkednek úgy a gépek, ahogy, mert a fizika, nem a közgazdaságtan mondja meg nekünk, hogy a belső okok (a bedobott érmék) milyen tulajdonságai magyarázzák meg a hatásukat a gép mozgására.

Ám mi történik akkor, ha a gép viselkedését nem az alap cselekedeteinek következményeivel (a bedobott érmék által okozott külső eseményekkel) azonosítjuk, hanem az időbeli folyamattal melynek során ezek a belső tárgyak (az érmék) előidéznek az eredményt? Mi van, ha a gép cselekedetét, hogy ad nekünk egy kólát, nem a kóla megjelenésével azonosítjuk, hanem kólák megjelenését okozó belső érmékkel? Tedd fel a kérdést magadnak, hogy miért van az ötcenteseink, tízcenteseink, negyeddollárosaink intrinzikus tulajdonságaival rendelkező tárgyaknak ilyen hatása a gépekre? Miért okozzák kólák megjelenését, mikor gépekbe dobáljuk őket? Szóval elég egyértelmű, hogy az automatákat úgy tervezik és készítik, hogy azokra a tárgyakra legyenek érzékenyek, melyek rendelkeznek az ötcenteseink, tízcenteseink és negyeddollárosaink méretével és alakjával (intrinzikus tulajdonságaival), *mert* egy fontos extrinzikus tulajdonság, a monetáris érték, szuperveniál ezeken az intrinzikus tulajdonságokon. Mivel az üzlet olyan amilyen, a gépeket, melyek árucikkeket szolgáltatnak, mint a cigaretta, étel és ital, nem úgy terveznék, hogy kiadják a tartalmukat tárgyakért melyek ilyen intrinzikus tulajdonságokkal rendelkeznek, *hacsak* az ilyen intrinzikus tulajdonságokkal rendelkező tárgyaknak nem lenne többnyire monetáris értéke. Szüntessük meg a szuperveniencia

tényét (például széles körű hamisítás miatt), és az ilyen intrinzikus tulajdonságokkal rendelkező tárgyak, az ötcenteseink, tízcenteseink és negyeddollárosaink, hamar elvesztik az oksági hatékonyságukat. Már nem váltanak ki azokat a hatásokat, melyeket most kiváltanak. Azért vesztenék el az oksági hatásukat, mert többé nem úgy készítenék a gépeket, hogy reagáljanak rájuk. Az ilyen fizikai tulajdonságokkal rendelkező tárgyak oksági hatása (gépekre – hogy az embereket ne is említsük) attól függ, hogy a monetáris érték szuperveniál-e ezeken az intrinzikus tulajdonságokon. Engedjük meg, hogy az érték az intrinzikus tulajdonságok egy másik halmazán szuperveniáljon, és ezek a tárgyak nagyon gyorsan át fogják venni a jelenlegi ötcenteseink, tízcenteseink és negyeddollárosaink oksági erejét.

Tehát ha nem azt akarjuk megmagyarázni, hogy miért gurult le egy kóla a csúszkán (a bedobott érmék alakja és mérete magyarázza majd ezt), hanem azt, hogy az ötcenteseink, tízcenteseink és negyeddollárosaink méretével és alakjával rendelkező tárgyak miért okozzák kólák megjelenését, hogy ezeknek a fajta tárgyaknak, miért vannak ilyen hatásai, akkor a választ részben a közgazdaságtan, nem a fizika adja. A válasz azon a tényen alapszik, hogy megbízható korreláció van –legalábbis egy elég megbízható korreláció – a belső ok intrinzikus és extrinzikus tulajdonságai között.

Mikor a test-elme esetre fordítjuk a figyelmünket ez az eset stimuláló lehet. Ha úgy gondolunk magunkra, mint 'automatákra', melyeknek a belső oksági szerkezetét nem mérnökök tervezték, mint az automaták esetében, hanem az evolúció és a tanulás, akkor a következő eredményre jutunk: bár a belső okok 'mérete' és 'alakja' (a szintaxisa, ha úgy vesszük) miatt mozog a test úgy ahogy, az a tény magyarázza azt, hogy az ilyen intrinzikus tulajdonságokkal rendelkező eseményeknek olyan hatásuk van amilyen, hogy bizonyos extrinzikus tulajdonságok szuperveniálnak ezeken a neurológiai 'méreteken' és 'alakokon'. Azt, hogy bizonyos idegi események egy csirke vizuális kérgében – azok, amelyeket egy feje fölötti héja okozott – miért okozzák azokat a testmozgásokat melyekre fedezékkeresésként és elbújásként gondolunk, az a tény magyarázza, hogy ezeknek az idegi eseményeknek van egy (a csirkék számára) jelentős extrinzikus tulajdonsága – az a tulajdonság, hogy normális esetben ragadozó héják okozzák őket. Az magyarázza, hogy az ilyen intrinzikus tulajdonságokkal rendelkező tárgyak miért okozzák azt, amit, hogy rendelkeznek ezzel az extrinzikus tulajdonsággal (amit a belső események mutatnak a külső eseményekről).

Innen már csak egy kis lépést kell megtenni, hogy eljussunk ahhoz a konklúzióhoz, hogy a belső események extrinzikus tulajdonságai, nem pedig az intrinzikusak, magyarázzák okságilag a viselkedést. Ennek a lépésnek a megtételéhez csak arra a premisszára van szükség, hogy a viselkedés nem azokkal a testmozgásokkal azonos melyeket a belső események okoznak, hanem ezeknek a mozgásoknak a belső állapotok általi okozásával. Mindössze egy megfelelő különbségtételre van szükség a hitek és vágyak által magyarázott viselkedés és az ennek a viselkedésnek az eredményeként létrejövő testmozgások között. Mert ha a kezeid és lábaidd mozgása (a viselkedés) nem ugyanaz, mint a kezeid és lábaidd mozgása, hanem inkább egy belső esemény, amely a kezeid és lábaidd mozgását okozza, akkor lehet, hogy a belső 'érmék' intrinzikus tulajdonságai (az izmok aktiválása által) magyarázzák a kezek, lábak és nyelv mozgását, de ezeknek a belső eseményeknek az extrinzikus tulajdonságai, talán a jelentésük vagy a tartalmuk, magyarázzák meg azt, hogy miért mozgatjuk őket. Az indokok akkor veszik a kézbe a magyarázat kormánykerekeit, ha különbséget teszünk a között, amit az indokoknak kell magyarázniuk – a viselkedést -, és a mozgások között, amik ennek a viselkedésnek az eredményei.

A végső elemzés során tehát, nem csak a viselkedés idejével kapcsolatos anomáliák szolgáltatnak indokokat a mellett, hogy ragaszkodjunk a különbségtevéshez a viselkedés és a viselkedés eredményei közt, a különbséghez a kezem mozgása és mozgása közt. Bár úgy gondolom, hogy ezek az anomáliák fontosak, nem döntőek ez ügyben. A kulcs

egy mélyebb szinten abban rejlik, hogy szükséges megértenünk a hiteink, vágyaink, szándékaink és félelmeink magyarázati relevanciáját.

Hivatkozások

Dancy, J. 2000. *Practical Reality*. Oxford: Oxford University Press.

Dretske, F. 1998. *Explaining Behavior*. Cambridge, MA: MIT Press (A Bradford Book).

Enc, B. 2003. *How We Act*. Oxford: Oxford University Press.

fordítás: Garai Zsolt és Zárdai István